

" การฝึกอบรมคนให้เป็นมนุษย์ที่ดีมีคุณภาพนั้น
จะสอนให้เขามีความรู้ได้อย่างเดียวไม่ได้
ต้องปลูกฝังคุณธรรมที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตที่ดีด้วย "

การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ ในการพัฒนาการศึกษา

ดร.สมพร บัวทอง *

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลทราบบฝ่าละอองพระบาท นับเป็นศิริมงคลแห่งชีวิตอีกครั้งหนึ่งที่ได้มีโอกาสเฝ้าแทบฝ่าละอองพระบาทในวันนี้ ข้าพระพุทธเจ้าได้รับมอบหมายให้แสดงความคิดเห็นเรื่องการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการพัฒนาการศึกษา ในการนี้ขอพระราชทานพระราชนุญาตกล่าวเป็นภาษาสามัญ ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพอย่างสูง ก่อนอื่นขออนุญาตเปลี่ยนคำว่าแสดงปาฐกถาเป็นแสดงความคิดเห็น กระผมไม่ใช่นักคิด นักวิชาการ หรือนักการศึกษา เป็นเพียงครูธรรมดาคนหนึ่ง ดังนั้น ถ้าเนื้อหาสาระของการพูดวันนี้ ไม่เป็นวิชาการที่ลึกซึ้งเท่าที่ควรก็ขออภัยด้วย

ในสมัยที่ผมเรียนหนังสือเป็นนักเรียนฝึกหัดครูนั้น ท่านศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี นักการศึกษาที่สำคัญคนหนึ่งของประเทศไทย ได้พยายามปลูกฝังกระบวนทัศน์ หรือแนวคิด ให้แก่บรรดาสาธุศิษย์ของท่านว่า การฝึกอบรมคนให้เป็นมนุษย์ที่ดีมีคุณภาพนั้น จะสอนให้เขามีความรู้ได้อย่างเดียวไม่ได้ ต้องปลูกฝังคุณธรรมที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตที่ดีด้วย คุณธรรมที่ท่านอาจารย์พร่ำสอนลูกศิษย์ลูกหาของท่าน ได้แก่ ความเป็นผู้มีศีลธรรม สัมคีตธรรม และปัญญาธรรม คารวธรรม

* ศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

หมายถึง การเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน ไม่ประทุษร้ายกันทั้งในทางกาย วาจา และจิตใจ สามัคคีธรรม หมายถึง การช่วยเหลือแบ่งปันกัน เห็นอกเห็นใจกัน เมตตา เอื้ออาทรกัน มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่อิจฉาริษยา กัน ส่วนปัญญาธรรม เป็นเรื่องของ การใช้ความคิดที่เป็นเหตุเป็นผล ใคร่ครวญไตร่ตรองด้วยความรอบคอบ ในการคิด การพูด การเขียน และการกระทำใด ๆ ทั้งปวง คุณธรรมทั้ง 3 ประการนี้ ที่จริงเป็นรากฐานสำคัญของความเป็นประชาธิปไตยที่ถูกต้อง เป็นหลักปฏิบัติที่ประเสริฐ ที่จะนำความสุขให้เกิดขึ้นในกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคม ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา กระผมได้นำแนวคิดนี้ไปปฏิบัติ ใช้อบรมปลูกฝังนิสิต และนักศึกษาที่ผมรับผิดชอบ โดยมีคติประจำใจว่า "ครูที่สอนแต่วิชาการอย่างเดียว นั้น เป็นครูไม่ถึงครึ่งหนึ่งของความเป็นครู" ในช่วงชีวิตที่ไปบุกเบิกก่อตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษาที่จังหวัดสงขลา (ปัจจุบันนี้เติบโตเป็นมหาวิทยาลัยทักษิณไปแล้ว) กระผม และเพื่อนร่วมงาน ได้มีโอกาสคลุกคลีใกล้ชิดกับนิสิตนักศึกษามาก ได้พยายามอบรม ปลูกฝัง คุณธรรมนี้ อย่างสม่ำเสมอ โดยให้น้ำหนักเท่าเทียมหรือมากกว่าการสอนวิชาการความรู้ คณะครูอาจารย์ก็ปฏิบัติต่อนิสิตเช่นเดียวกับที่เราสอนเขาเพียงภายในระยะเวลาไม่กี่ปี เราได้เห็นผลเป็นที่ประจักษ์ชัดเจนยิ่ง สังคมวิทยาลัยวิชาการศึกษา สงขลาของเราอยู่กันด้วยความสุข สงบ ร่มเย็น ประสบการณ์ที่สงขลา และประสบการณ์ตลอดชีวิตของการเป็นครู ที่ยึดมั่นแนวคิดนี้ในการปฏิบัติงาน พิสูจน์ยืนยันความเชื่อมั่นว่า สังคมใดที่สมาชิกส่วนใหญ่ยึดถือคุณธรรม 3 ประการนี้ เป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติต่อกันแล้ว สังคมนั้นสันติสุข และพัฒนาก้าวหน้าไปด้วยความราบรื่น ในทางตรงข้าม สังคมที่สมาชิกปฏิบัติต่อกันด้วยความก้าวร้าวรุนแรง ไม่เคารพให้เกียรติกัน เห็นแก่ประโยชน์ของตนเป็นใหญ่ ขาดความเมตตาเอื้ออาทรกัน ขาดเหตุ ขาดผลในการคิด การพูด การกระทำต่าง ๆ สังคมนั้นจะวุ่นวาย ไม่มีระเบียบวินัย เกิดมีปัญหามากมาย กลายเป็นสังคมอนาธิปไตยไปในที่สุด

เหลียวหลังไปดูช่วงชีวิตที่ผ่านมา 63 ปี กระผมได้เห็นความเปลี่ยนแปลงมากมาย และรวดเร็ว ในด้านความก้าวหน้าทางวิชาการ ความเจริญทางวัตถุ และอื่น ๆ รวมถึงความเปลี่ยนแปลงในด้านสภาพความเป็นอยู่ สภาพจิตใจ ตลอดจนจนพฤติกรรมของผู้นคนในสังคมไทย ในขณะที่ความรู้และวิทยาการใหม่ ๆ โดยเฉพาะในทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลให้เกิดความเจริญทางวัตถุมากขึ้นอย่างรวดเร็วด้วยนั้น มีสัญญาณบอกเหตุว่า คุณภาพของมนุษย์ในด้านคุณธรรมที่กล่าวมาข้างต้นนั้น กลับเสื่อมถอยลง และเสื่อมลงอย่างรวดเร็วเช่นกัน ปัจจุบันนี้ผู้คนจำนวนมาก มีพฤติกรรมที่ก้าวร้าว รุนแรงมากขึ้น แม้กระทั่งในกลุ่มของผู้ที่มีการศึกษา

มีบทบาทหน้าที่เป็นผู้นำ เป็นผู้บริหารประเทศชาติบ้านเมืองบางคน ก็มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงความไม่มีสัมมาคารวะ ใช้สติปัญญาไปในทางที่ก่อให้เกิดสามัคคีเภททำร้ายกันทั้งในทางกาย วาจา และจิตใจ ไม่เคารพให้เกียรติเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน แม้กระทั่งผู้ที่มีวัยวุฒิคราวพ่อ สตรีที่เป็นเพศแม่ และเด็กที่อ่อนแอกว่า ในเมื่อผู้บริหารบ้านเมืองเป็นอย่างนี้เสียแล้ว เราจะคาดหวังอะไรได้กับเยาวชนที่ยังอ่อนประสบการณ์และอยู่ในวัยที่ลอกเลียนแบบอย่าง

เมื่อเหลียวมองไปที่สภาพชีวิตประจำวันของคนทั่วไป โดยเฉพาะในสังคมเมือง เราจะพบเห็นความเป็นอยู่ที่ไม่สงบเย็น ไม่เรียบง่าย ไม่ถ้อยทีถ้อยอาศัยกันเหมือนเมื่อก่อน เมืองไทยปัจจุบันไม่ใช่สยามเมืองยิ้มเสียแล้ว ผู้คนมีชีวิตที่เครียด รีบเร่ง แข่งขันกัน เห็นแก่ตัวมากขึ้น ต่างคนต่างอยู่ ขาดความเอื้ออาทรกัน สังคมมีปัญหา รุนแรงนานาชนิด ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรมร้ายแรง พฤติกรรมเบี่ยงเบน ที่บ่งบอกถึงความวิปริตทางความรู้สึกนึกคิด และจิตใจ มีมากขึ้นอย่างน่าเป็นห่วงยิ่ง ความแตกต่าง หรือช่องว่างระหว่างผู้มีเปรียบในทางโอกาส และผู้ด้อยโอกาสขยายกว้างมากขึ้นไปทุกที คนที่มั่งคั่งร่ำรวยบางคน ใช้จ่ายเงินทองอย่างเปิดเผย ในลักษณะที่แปลกประหลาดยากที่จะอธิบายได้ บ้างก็ดื่มไวน์ขวดละเป็นหมื่นเป็นแสน บ้างก็จัดโต๊ะจีนเลี้ยงถึง แต่งงานถึง แถมเรือนหอให้ด้วย บ้างก็ทำพิธีแต่งงานแมวเป็นที่เอ็กเกริก กิจกรรมเหล่านี้ล้วนใช้เงินมากมายอย่างไม่น่าเชื่อ ในขณะที่คนยากจนมีความเป็นอยู่อย่างแร้นแค้น ไม่พอกิน และบางคนอดอยากถึงกับหิวตายไปก็มี ซึ่งเป็นข่าวพร้อมกับ การแต่งงานแมวเมื่อไม่นานมานี้เอง คำกล่าวที่ว่าเมืองไทยนี้ดี ในน้ำมีปลาในนามีข้าว ไม่เป็นจริงเสียแล้วในกลุ่มคนบางกลุ่ม และเป็นกลุ่มใหญ่เสียด้วย ความแตกต่าง หรือช่องว่างดังกล่าวนี้ เป็นเรื่องยากที่จะเข้าใจได้ในกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสและยากจน ความไม่เข้าใจนี้เป็นอันตรายที่น่าสพึงกลัวอย่างยิ่งในสังคมไทยปัจจุบัน ถ้าคนรวยบางกลุ่มยังฟุ้งเฟ้อไม่สำรวม เพราะคนยากจนก็มีหัวใจ และมีความต้องการเช่นเดียวกับผู้มั่งคั่งร่ำรวยทั้งหลาย

เพราะเหตุใดคุณธรรมของความเป็นมนุษย์จึงเสื่อมถอยลง ทั้งที่บ้านเมืองมีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น ท่านผู้รู้หลายท่านอธิบายว่า สาเหตุมีอยู่หลายประการ แต่ที่สำคัญก็คือความเจริญทางวัตถุ และเทคโนโลยีที่รุดหน้าไปอย่างรวดเร็วนั่นเอง ความเจริญดังกล่าวส่วนหนึ่งรับมาจากประเทศที่พัฒนาแล้ว ในฐานะเราเป็นตลาดของเขา อีกส่วนหนึ่งเป็นผลเนื่องจากการที่ประเทศเราเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเน้นหนักการพัฒนาทางอุตสาหกรรมการผลิตต่าง ๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อเนื่องไปถึงวิถีการดำรงชีวิตของผู้คน ที่เคยชินกับความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายในสังคมเกษตรกรรมผลกระทบ

ของการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมที่มีต่อสภาพชีวิตของผู้คนนี้ มีรายละเอียดพิสดารมากเกินกว่าที่จะพูดถึงในที่นี้ แต่โดยสรุปแล้ว กล่าวเป็นสมมุติฐานได้ว่า ความเจริญทางวัตถุ และเทคโนโลยีมีความสัมพันธ์กับคุณธรรมของมนุษย์ แต่เป็นความสัมพันธ์ในเชิงลบ ถ้าสมมุติฐานนี้เป็นจริง คุณธรรมของผู้คนในอนาคตจะเป็นอย่างไร จะถดถอยลงขนาดไหน เพราะความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการต่าง ๆ นั้นหยุดยั้งไม่ได้ มีแต่เนบวันจะยิ่งเพิ่มพูนรวดเร็วขึ้น มีผู้กล่าวว่าปัจจุบันนี้มีเทคโนโลยีใหม่เกิดขึ้นทุก 10 นาที ดังนั้นถ้าแลไปข้างหน้าอีก 63 ปี เท่าที่กระผมเหลียวมองข้างหลังในขณะนี้ อะไรจะเกิดขึ้น วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี จะต้องเปลี่ยนแปลงอย่างสุดที่จะคาดเดาได้ สังคมโลกจะเจริญถึงไหนก็สุดที่จะจินตนาการ แล้วเราจะทำอย่างไรกับคุณธรรมของความเป็นมนุษย์ที่ดี

กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดีฉันใด กรุงรัตนโกสินทร์ก็มีคนดีคนเก่งเสมอมาฉันนั้น ขณะนี้ได้มีการเคลื่อนไหวในกลุ่มนักคิด นักวิชาการ และนักการศึกษา ผลักดันให้มีการปฏิรูปการศึกษาโดยเร็ว โดยเล็งเห็นว่าในช่วงระยะเวลา 30 กว่าปีที่ผ่านมา การศึกษาของเรามุ่งเน้นไปที่การเตรียมคนเพื่อภาคอุตสาหกรรม ดังนั้นจึงให้ความสำคัญต่อความรู้ความสามารถเฉพาะทาง ฝึกคนให้มีคุณลักษณะต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับการเป็นเครื่องมือ เป็นเครื่องจักรที่ดีของการผลิต ระบบดังกล่าวจึงมีผลต่อคุณภาพชีวิต เพราะคนถูกฝึกให้เป็นเครื่องจักรเสียแล้ว พัฒนาการทางด้านความเป็นมนุษย์ที่ดีก็ย่อมจะถดถอยลง ประกอบกับปัจจุบันนี้ สังคมโลกกำลังเปลี่ยนจากสังคมอุตสาหกรรมมาเป็นสังคมเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นสังคมข่าวสารที่ไร้พรมแดน ดังนั้นจึงถึงเวลาแล้ว ที่เราจะต้องปรับเปลี่ยนระบบ และระเบียบวิธีการศึกษาเสียใหม่ เพื่อลดปัญหาสังคมที่เพิ่มมากขึ้น และเพื่อให้ทันทั่วทั้งกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก

เป็นที่น่ายินดีอย่างยิ่งที่กระบวนทัศน์ หรือแนวคิดที่เป็นพื้นฐานของการปรับเปลี่ยนระบบการศึกษาใหม่นี้ เน้นหนักไปที่การพัฒนาคนเป็นสำคัญ โดยมุ่งที่จะเตรียมคนให้มีคุณภาพ รู้จักคิดรู้จักใช้สติปัญญาใฝ่หาความรู้ มีความเป็นตัวของตัวเอง รวมทั้งมีคุณธรรมที่ดีงามสามารถและพร้อมที่จะปรับตัวให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขสมควรแก่สภาพ ในสภาพของสังคมใหม่ที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ในฐานะที่เป็นครุมาตตลอดชีวิต และขณะนี้ก็เชื่อว่ายังมีวิญญาณครูอยู่เต็มเปี่ยม กระผมอยากเสนอให้มีการพัฒนาคนในด้านคุณธรรมอย่างจริงจัง และเป็นรูปธรรม วิทยาการใหม่ทั้งหลายคนเราสามารถเรียนรู้ได้ทันกันหมด โดยเฉพาะใน

ยุคข่าวสารข้อมูลไร้พรมแดน แต่ความรอบรู้วิทยาการไม่ช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้ด้วยความสงบสุข หากปราศจากคุณธรรมที่จำเป็นของการอยู่ร่วมกัน และคุณธรรมที่จำเป็นของการอยู่ร่วมกันนี้ กระผมหวังเป็นอย่างยิ่งที่จะได้เห็นการรื้อฟื้น คารวธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรม ขึ้นมาเป็นกระบวนทัศน์ที่มั่นคง เพราะเป็นหลักปฏิบัติที่ประเสริฐ เป็นรูปธรรม ปฏิบัติได้จริง และพิสูจน์แล้วว่าสามารถสร้างสรรค์สังคมประชาธิปไตยให้มีความร่มเย็น สงบสุข สันติ อย่างแท้จริง

ความเจริญของภาคอุตสาหกรรม ไม่เพียงแต่มีผลกระทบต่อสภาพชีวิต และจิตใจมนุษย์เท่านั้น แต่ยังมีผลร้ายต่อสภาพแวดล้อมทั่วไปอีกด้วย ขณะนี้โลกกำลังเผชิญภาวะวิกฤติในด้านทรัพยากรธรรมชาติที่กำลังหมดสิ้นลงทุกวัน รวมถึงความเสื่อมโทรมของธรรมชาติแวดล้อมทั้งปวง อันเนื่องมาจากความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ได้ ไร้จิตสำนึกที่คำนึงถึงมนุษยชาติ ปัญหานี้ใหญ่หลวงนัก แต่ก็ลดน้อยลงได้เช่นกัน ถ้าเราสามารถสร้างคนให้มีคุณธรรมดังกล่าวข้างต้น เมตตาธรรมและปัญญาธรรมย่อมคำจุนโลก คนที่มีเมตตา มีจิตใจเอื้ออารี ย่อมจะเบียดเบียนกันน้อยลง ทำร้ายกันน้อยลง คนที่ใช้ปัญญาเป็นเครื่องชี้นำความคิด และการกระทำต่าง ๆ ย่อมเห็นความสำคัญของส่วนรวม และเล็งเห็นว่า สิ่งมีชีวิตทั้งหลายและธรรมชาติ ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน มนุษย์ สัตว์ และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ จะมีชีวิตอยู่ไม่ได้ ถ้าไม่มีทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยความดำรงอยู่

ขณะนี้เรามีข้อเสนอปฏิรูปการศึกษาไทย มีแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 8 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ซึ่งกำลังเริ่มใช้แล้ว แผนทั้งหมดนี้มีกระบวนทัศน์หรือแนวคิดอย่างเดียวกัน คือมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพของคนเป็นหลักสำคัญ การพัฒนาด้านอื่น ๆ นั้น ให้เป็นไปในลักษณะของการเสริมและเอื้ออำนวยการพัฒนาคนแผนทั้งหลายนี้จะสำเร็จสัมฤทธิ์ผลสมดังความมุ่งหมายหรือไม่เพียงใด เป็นเรื่องที่น่าติดตาม

คำถามที่มีอยู่ในใจคือ คนที่จะพัฒนานี้เป็นคนกลุ่มไหน กระผมมีความเชื่อว่า ถ้าจะปฏิรูปการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพของเยาวชนให้ได้ผลจริงนั้น เราต้องมีมาตรการปฏิรูปพฤติกรรม และพัฒนาจิตใจของผู้ใหญ่เสียก่อน หรืออย่างน้อยก็ต้องกระทำควบคู่กันไป ทั้งเด็ก และผู้ใหญ่ การปลูกฝังอบรมเด็กนั้น ไม่ใช่เรื่องเหลือวิสัย แต่เราจะทำอย่างไรกับการสร้างความเป็นมนุษย์ที่มีคุณภาพ ในหมู่ พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ ผู้บริหารองค์กรเล็กใหญ่ ผู้บริหารบ้านเมือง ซึ่งจะต้องทำหน้าที่พัฒนาคนโดยตรง โดยเฉพาะผู้บริหารบ้านเมือง ซึ่งจะต้องเป็นผู้นำในการประพฤติ ปฏิบัติตนให้

เป็นแบบอย่างที่ดีแก่มวลชนทั่วไปด้วย คำถามนี้ท้าทายยิ่งนัก คงจะต้องคิดหาคำตอบ และหาวิธีการที่เป็นรูปธรรม ปฏิบัติได้ผลจริงต่อไป

สมพร บัวทอง

27 พฤศจิกายน 2539

ศาสตราจารย์ ดร.สมพร บัวทอง

ปาฐกถา ในงาน "วันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี" ครั้งที่ 10

ณ ห้องประชุมชั้น 2 อาคารวิจัยและการศึกษาต่อเนื่อง

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ